

VLADIMÍR MATULA

O PRÁCI KATEDRIER HISTÓRIE FILOZOFICKEJ FAKULTY
UNIVERZITY KOMENSKÉHO

Desiaty sjazd Komunistickej strany Československa, ktorý v hlavných referátoch, diskusných príspevkoch a uzneseniach načrtol ďalšie úlohy výstavby socializmu v našej krajine, priniesol i pre našu historickú vedu mnoho nových podnetov, postavil pred českých a slovenských historikov nové aktuálne úlohy. Závery X. sjazdu KSČ sa právom stávajú predmetom hlbokých úvah, ako zlepšiť našu prácu, a to tak na úseku vlastnej vedeckej tvorby, ako aj na úseku pedagogickej práce, pri výchove novej generácie československých historikov, učiteľov i vedeckých pracovníkov.

Otázkami o stave a úlohách československej historickej vedy vo svetle smerníc X. sjazdu KSČ sa podrobne zaoberal na stránkach teoretického a politického časopisu ÚV KSČ *Nová mysl* riaditeľ historického ústavu ČSAV člen korešpondent ČSAV Jozef Macek.¹ Vo svojom podnetnom príspevku J. Macek poukázal na všeobecné nedostatky našej historiografie, predovšetkým na jej celkovú ideovú, teoretickú slabosť, prejavujúcu sa v nedostatočnom rozpracovaní a často i chybnom riešení otázky dialektického vzťahu hospodárskej základne a spoločenskej nadstavby v konkrétnom historickom výklade, v opisnom, objektivistickom charaktere vedeckých prác, v antihistorizme, v nedostatočnom osvetľovaní vzájomných historických vzťahov Čechov a Slovákov, v nedostatočnom boji proti prejavom nacionalizmu a šovinizmu atď. a ukázal, aké úlohy stoja pred československými historikmi pri odstraňovaní týchto nedostatkov. J. Macek vyzdvihol potrebu spracovať a tvorivo aplikovať najmä dva základné problémy, ktoré postavil do popredia X. sjazdu KSČ: otázku vývoja poľnohospodárstva a otázku úlohy ľudových mäs v našich dejinách.

Okrem iného sa autor zbežne dotkol aj nedostatkov vo výchove vedeckých síl v oblasti histórie. V tomto príspevku sa chceme podrobnejšie zaoberať situáciou na katedrách histórie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorým pripadá dôležitá a zodpovedná úloha vo výchove novej generácie slovenských historikov a učiteľov, ako aj v organizovaní a rozvíjaní vedecko-výskumnej práce vysokoškolských učiteľov — historikov.

* * *

¹ Jozef Macek, *O stave a úkolech československé historickej vedy*. *Nová mysl*, č. 10, október 1954, 1193—1210.

Založenie katedier pre jednotlivé vedecké disciplíny, ku ktorému sa pristúpilo podľa vzoru sovietskych vysokých škôl roku 1950, bolo jedným z významných opatrení pre zlepšenie práce našich vysokých škôl. Na katedry sa prenieslo ťažisko vedecko-výskumnej a pedagogickej práce v príslušných disciplínach i starostlivosť o poslucháčov. Štvorročné účinkovanie katedier plne potvrdilo správnosť takéhoto riešenia, ukázalo veľké prednosti novej organizačnej formy na vysokých školách pred starými liberalistickými akademickými formami. Odhalilo aj nedostatky práce katedier a obohatilo ich pracovníkov cennými skúsenosťami, vďaka ktorým možno tieto nedostatky odstraňovať, neustále zlepšovať prácu katedier a tak dvíhať celkovú úroveň našich vysokých škôl.

Katedry histórie vznikli ako jedny z prvých katedier na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Už na začiatku študijného roku 1950—51 bola založená katedra dejín ČSR, SSSR a ľudových demokracií, katedra všeobecných dejín a katedra archeológie a národopisu, ktoré po viacerých reorganizáciách, zlučovaniach a opätovných členeniach existujú v podstate dodnes. Pravda, v poslednom roku bola katedra dejín ČSR, SSSR a ľudových demokracií a katedra všeobecných dejín dočasne zlúčené, no skúsenosti ukázali, že to nebolo vhodné východisko z momentálnej personálnej tiesne, že katedry treba neustále budovať, pretvárať ich na samostatné a operatívne organizačné celky, členovia ktorých budú vzájomne spojení spoločnými pracovnými záujmami, spoločnou alebo aspoň blízkou problematikou vedecko-výskumnej i pedagogickej práce. Preto sa začiatkom študijného roku 1954—55 urobili ďalšie zmeny v organizačnej štruktúre historických katedier: dejiny SSSR a ľudových demokracií boli vylúčené z katedry dejín ČSR a včlenené ako subkatedra do katedry všeobecných dejín; do katedry dejín ČSR bolo začlenené ako subkatedra archívniectvo. Po týchto zmenách na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského existujú dve historické katedry: katedra dejín ČSR a archívniectva (vedúci katedry prof. M. Gosiorovský) so subkatedrou archívniectva a katedra všeobecných dejín a archeológie (vedúci katedry doc. J. Dekan) so subkatedrami všeobecných dejín, dejín SSSR a ľudových demokracií a archeológie.

Za svojho jestvovania vykonali katedry histórie kus práce a dosiahli pekné výsledky tak na úseku pedagogickom, ako aj na úseku vedecko-výskumnej činnosti, zaslúžili sa o zvýšenie ideologickej a vedeckej úrovne učebného procesu i o ideologický a odborný rast samotných členov katedier.

Hlavnou formou práce katedier sú pravidelné zasadnutia, konané dva razy do mesiaca, z ktorých striedavo jedno je venované ideologickým a vedeckým otázkam, druhé otázkam pedagogickým. V rámci ideologicko-vedeckých zasadnutí odznel rad teoretických a odborných referátov jednotlivých členov katedier, prebiehali ideologické diskusie. Tak napr. v uplynulom študijnom roku sa konali diskusie o diele J. V. Stalina

Ekonomické problémy socializmu v SSSR, o klérofašistickej ideológii ľudáctva a protiludovej politike Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ako aj o prejavoch ľudáctva v slovenskej historiografii. Odzneli referáty vedúceho katedry dejín ČSR prof. M. Gosiorovského *O niektorých otázkach Slovenského národného povstania* a odb. asistenta V. Matulu *Riešenie otázky slovenského národného hnutia štyridsiatych rokov XIX. stor. v slovenskej historickej literatúre* (kritika koncepcie D. Rapanta).

V rámci pedagogických zasadnutí katedier sa schvalovali učebné plány a sylaby prednášok, rozoberali sa a posudzovali prednášky členov katedier (po predbežnom prieskume, konanom formou vzájomných hospitácií), diskutovalo sa o otázkach metodiky vedenia prednášok, seminárov a skúšok, posudzovali sa nové učebnice a učebné pomôcky, za účasti vedúcich študijných skupín ročníkov sa riešili otázky skvalitnenia práce poslucháčov, prípravy na skúšky atď.

Za posledné roky sa značne zvýšila ideologická i odborná úroveň členov katedier. Katedry histórie sa aktívne zúčastnili na príprave a uskutočnení celofakultnej diskusie o Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi, usporiadanej v máji 1953, kde hlavný referát na tému *K legende československej buržoázie o T. G. Masarykovi* mal prof. M. Gosiorovský.

Ešte aktívnejšie sa katedry zapojili do príprav dvojdnovej celofakultnej konferencie o klérofašistickej ideológii ľudáctva a protiludovej politike Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, konanej 28.—29. januára 1954, ako jej hlavní organizátori. Obidva hlavné referáty predniesli členovia katedry dejín ČSR a archívnictva, prof. M. Gosiorovský a doc. J. Dubnický. Diskusné príspevky vypracovali aj niektorí iní členovia historických katedier. Príprava, uskutočnenie a vyhodnotenie ideologickej konferencie o ľudáctve podstatne zintenzívnili ideologickú prácu katedier histórie a prispeli k zvýšeniu ideologickej úrovne všetkých jej členov. Rast ideologickej a odbornej úrovne členov katedier histórie sa odzrkadlil v ich prednáškach, seminároch a publikáciách.

Členovia historických katedier vyvíjali v uplynulých rokoch pomerne živú *publikačnú činnosť*. Osobitne ako radostnú skutočnosť treba zdôrazniť, že popri starších vedeckých pracovníkoch v poslednom čase začali publikovať aj mladší pracovníci, asistenti a odborní asistenti.

I keď sa na tomto mieste nemienime podrobnejšie zaoberať kritickým rozborom vedeckej produkcie členov historických katedier Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, nemožno obísť mlčaním niektoré všeobecne nedostatky na tomto úseku. Aj na pracovníkov našich historických katedier sa vzťahujú slová J. Macka, že sa „objavuje málo štúdií a kníh zameraných na objasnenie závažných aktuálnych teoretických otázok“. Zatiaľ samotná pedagogická práca historika-učiteľa, ktorý sa v každomdennej praxi stretáva s celým komplexom najzávažnejších teoretických problémov, mala by byť popudom nastoľovať a riešiť ich na stránkach našich odborných časopisov a monografií. Mnohí pracovníci historických katedier majú bezpochyby predpoklady pre takúto prácu. Nedostatok je

v tom, že často chýba odvaha vyjsť pred širšie fórum s vlastným názorom v riešení zložitých teoretických otázok. Vo vedecko-výskumnej práci členov historických katedier sa všeobecne venuje malá pozornosť problémom hospodárskych a sociálnych dejín našich národov. Otázky rozvoja hospodárskej základne sa neraz zjednodušujú, splošťujú, čo svedčí o nedostatočnej znalosti marxistickej politickej ekonómie. Tento nedostatok sa v konkrétnom historickom výklade prejavuje v nesprávnom povrchnom riešení otázky o pomere hospodárskej základne k spoločenskej nadvstavbe a ich vzájomnom pôsobení. Podobne sa obchádza problematika najnovších dejín, najmä obdobia ľudovej demokracie. Nedostatočná pozornosť sa venuje roľníckej otázke a otázke vytvárania a upevňovania zväzku robotníckej triedy s roľníctvom, a to hlavne v období kapitalizmu a ľudovej demokracie. Podobne ani otázka úlohy ľudových mäs v našich dejinách, otázka vzťahov Čechov a Slovákov, ako aj vôbec národnostná otázka a celý rad iných neobyčajne aktuálnych kľúčových problémov našich národných dejín nestali sa zatiaľ predmetom hlbokého štúdia a témou vedeckých prác učiteľov historických katedier Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Ani v boji proti buržoáznym ideológiám, najmä proti buržoáznemu nacionalizmu, učители katedier histórie neurobili všetko, čo sa od nich právom očakáva. Ak na jednej strane treba vysoko hodnotiť ich prínos k odhaleniu protiludovej a protinárodnej podstaty slovenského klérofašizmu a politiky ľudákov v spomínaných referátoch a diskusných príspevkoch na celofakultnej konferencii,² na druhej strane im treba vyčítať, že sa doteraz v širšom meradle kriticky nevyporiadali so samotnou vedúcou koncepciou slovenskej buržoáznej historiografie, sformulovanou v prácach D. Rapanta, výraznou črtou ktorej je práve buržoázny nacionalizmus, že ju nepodrobili hlbokjej a všestrannej teoretickej analýze a principiálnej kritike.

V súvislosti s vedecko-výskumnou prácou členov historických katedier ešte pár slov o otázkach *organizácie* tejto práce. Domnievame sa, že i v tomto smere trpí vážnymi nedostatkami. Najväčším z nich je nedostatočné využívanie kolektívnych foriem vedecko-výskumnej práce v rámci katedier. Bohaté skúsenosti sovietskych historikov veľmi presvedčivo ukazujú prednosti takejto formy práce a svedčia, že zložité problémy možno úspešne riešiť predovšetkým v kolektívnych dielach, ktoré sú výsledkom súdružskej spolupráce viacerých autorov. Takouto formou by bolo možné podľa našej mienky aj v rámci katedier histórie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského rozpracovať celý rad dôležitých a aktuálnych problémov našich národných dejín, akým je napr. formovanie slovenského národa, rozvoj a riešenie národnostnej otázky,

² Hlavné referáty a väčšina diskusných príspevkov z tejto konferencie vyšli tlačou ako samostatný zborník v Štátnom vydavateľstve politickej literatúry. Porovnaj *Proti prežitkom ľudáctva*. Zborník prejavov z ideologickej konferencie Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity v dňoch 28 a 29. januára 1954, Bratislava 1954, 226 strán.

význam bratstva slovenského a českého národa, revolučné hnutia poddaných roľníkov a i. bez toho, že by pritom utrpeli individuálne vedeckovýskumné záujmy jednotlivcov. Istá nechuť či nedôvera ku kolektívnym formám vedeckej práce, s ktorou sa ešte neraz stretávame aj na našich katedrách, je *pozostatkom individualizmu a egoizmu typického pre buržoáznych vedcov*, ktorý by však nemal mať miesto medzi pracovníkmi socialistickej školy a vedy.

Ťažiskom práce katedier histórie a jej členov je *pedagogická práca*. Preto v tomto príspevku venujeme prvoradá pozornosť niektorým otázkam tejto práce.

Na úseku pedagogickej práce katedry histórie sa za jej existencie dosiahlo podstatné zlepšenie celého učebného procesu, zvýšenie teoretickej i odbornej úrovne prednášok, seminárov, diplomových prác atď. Úspechom práce katedier histórie je už skutočnosť, že v prednáškovej činnosti sa okrem malých výnimiek realizujú nové učebné plány, ktoré zabezpečujú určitú nevyhnutnú systematickosť a ucelenosť učebného procesu. Poslucháči histórie dnes už dostávajú v osnovných prednáškových cykloch základné znalosti zo všeobecných i národných dejín v chronologickom poriadku a postupnosti, pričom sa im výberovými prednáškami zabezpečuje možnosť prehĺbiť si vedomosti v tom-ktorom úseku. Pravda, nové celoštátne učebné plány sú iba prvým, no bezpodmienečne nutným krokom k zabezpečeniu učebného procesu. Ich význam rastie najmä v porovnaní s chaosom minulých rokov, keď sa plány menili z roka na rok, keď sa neustále iba „nabehávalo“ na nové plány atď. K zabezpečeniu učebného procesu, jeho vysokej ideovo-teoretickej a odbornej úrovne sú potrebné dobré, dokonale premyslené a prediskutované osnovy prednášok a seminárov. V tomto smere vysokoškolskí učitelia histórie veľa očakávajú od pripravovaných nových osnov, na ktorých pracujú komisie expertov na Ministerstve školstva.

Nedostatok dobrých učebných osnov sa odzrkadľuje *na úrovni samotných prednášok a seminárov*. I keď katedry majú, a v podstate i viacmenej starostlivo aj prediskutovávajú a schvaľujú sylaby jednotlivých prednášok, predsa takéto sylaby nemôžu mať úroveň celoštátnych osnov. Tak potom dochádza nielen k neproporcionálnemu rozvrhnutiu učebnej látky, k opomínaniu mnohých, neraz principiálne dôležitých otázok, k nesprávnej štruktúre, no často aj k teoretickým a metodologickým chybám.

Najviac nedostatkov v prednáškach a seminároch sa u nás popri nedostatočnom ovládaní faktického materiálu prejavuje najmä v ich *teoretickej úrovni*. Všeobecne možno konštatovať, že väčšina prednášateľov si osvojila základné tézy historického materializmu a že sa snaží vychádzať z nich pri osvetľovaní jednotlivých problémov. No s týmto sa nemôžeme ani zďaleka uspokojiť. Marxizmus nie je dogma, ale návod k činnosti. Preto nestačí hľadať pre jednotlivé historické javy vhodné teoretické „nálepky“, alebo pre jednotlivé správne a všeobecne platné marxistické poučky vyberať „vhodné“ historické fakty, ale treba, opierajúc sa

o marxisticko-leninské učenie o vývoji spoločnosti, vyzbrojením poznáním zákonitostí spoločenského rozvoja, odhaľovať a ukazovať tieto zákonitosti v dejinách tej-ktorej spoločenskej formácie, toho-ktorého národa, vysvetľujúc pritom ich prípadné zvláštnosti, vyplývajúce z konkrétnych historických podmienok.

V tomto smere je azda najtypickejšie a najviac nedostatkov sa aj v našich prednáškach prejavuje v *riešení otázky o pomere a vzájomnom pôsobení hospodárskej základne a spoločenskej nadstavby*. Ak J. Macek v spomínanom článku vyčíta československým historikom, že vo svojich vedeckých prácach obchádzajú požiadavku štúdia hospodárskej základne, prirodzenú pre marxistov, tým, že v úvode pripoja prehľadnú kapitolu, ktorá veľmi všeobecne zhrnie niekoľko dát, uvedie niekoľko čísel, z ktorých sa potom bez rozboru hľadajú vzťahy k politickým dejinám, k dejinám revolučných bojov, k dejinám kultúry atď., platia jeho slová azda ešte v zvýšenej miere pre mnohé naše prednášky a prednášateľov. V našej pedagogickej praxi sa už stalo takmer tradíciou začínať každý nový vážnejší úsek dejín stručnou charakteristikou sociálno-ekonomického rozvoja v tom-ktorom období, v ktorom sa pre „nedostatok času“ môžeme zmieniť iba o najvšeobecnejších faktoch a údajoch, vykresliť, v najlepšom prípade v podstate správny, no veľmi schematický obraz tohto rozvoja. Všetko, čo nasleduje po tomto úvode, je často úplne odtrhnuté od rozvoja hospodárskej základne, nevychádza logicky z neho, neukazuje celú šírku a zložitú vzťahu všetkej spoločenskej nadstavby k základni, jej aktívnu úlohu pri upevňovaní danej hospodárskej základne, ale naopak, stavia neraz celú otázku tak, ako by celá spoločenská nadstavba bola iba mechanickým odrazom vývoja hospodárskej základne. Také zjednodušovanie a splošťovanie tejto kľúčovej otázky historického materializmu vyplýva predovšetkým z nedostatočnej znalosti marxistickej politickej ekonómie. Preto systematické štúdium tejto jednej z troch súčiastok marxizmu je základnou podmienkou pre správnu aplikáciu historického materializmu pri výklade našich dejín.

Hlboké rozpracúvanie a osvetľovanie sociálno-ekonomickej histórie je nevyhnutným predpokladom aj pre správne *hodnotenie úlohy ľudových mäs v dejinách*. Veď práve dejiny vývinu výrobných síl a výrobných vzťahov ľudí predovšetkým tvoria dejiny vývinu spoločnosti a celé dejiny spoločenského vývinu sú preto zároveň dejinami výrobcov materiálnych statkov, dejinami pracujúcich mäs, robotníkov a roľníkov, ktorí sú hlavnými silami výrobného procesu.³

Prí osvetľovaní dejín vývinu výrobných síl sa v našich prednáškach prejavuje vážny nedostatok aj v osvetľovaní *dejín prírodných vied a techniky*. Toto nielen značne splošťuje samotný výklad sociálno-ekonomickej histórie, no v oblasti národných dejín okrem toho, ako správne zdôrazňuje J. Macek, zužuje naše možnosti pri objasňovaní pokrokovej

³ Porovnaj J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava, 1950, 652.

tradície našej vedy a techniky, čo je dôležitou súčiastkou výchovy nášho ľudu a predovšetkým mládeže k národnej hrdosti. Podobne je to aj s výkladom pokrokových tradícií našej *národnej kultúry*, dejiny ktorej ešte stále nezaujímajú v prednáškach patričné miesto.

Historikovi-učiteľovi pripadá veľmi čestná a zodpovedná úloha pri výchove našej mládeže *k socialistickému vlastenectvu a proletárskemu internacionalizmu*. Najmä prednášky, živé hovorené slovo, poskytujú na toto rozsiahle možnosti. Skúsenosti však ukazujú, že väčšina prednášateľov využíva tieto možnosti veľmi nedostatočne. Len málo z nich má napr. konkrétne na zreteli tieto úlohy pri vypracúvaní prednášok. Mnohí prednášatelia často z odôvodnenej obavy, aby neupadli do lacného frázerstva, radšej sa vyhýbajú problémom výchovy socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu, hovoria aj o vzrušujúcich kapitolách hrdinských bojov našich i iných národov a ich najlepších synov za pokrok a slobodu sucho, vecne, i keď s presvedčením. Takáto prednáška samozrejme „nechytí za srdce“, nenadchne, minie sa svojho výchovného poslania. Prednášateľ sa rozhodne nesmie báť hovoriť o vzrušujúcich veciach vzrušene a s nadšením. V tomto našim učiteľom môžu slúžiť za vzor mnohí naši veľkí historici, napr. Zdeněk Nejedlý, ktorí svojimi prednáškami odchovali nielen plejády vynikajúcich odborníkov, no i generácie uvedomelých a nadšených vlastencov.

Mnohé naše prednášky ešte stále trpia nedostatkom *bojovej straníckosti*, ktorá je popri vysokej teoretickej úrovni najcharakteristickejšou črtou marxistickej vedy. Každé opomenutie na tomto poli však vždy nevyhnutne vedie, či si to prednášateľ uvedomuje, alebo nie, k *objektivismu a pozitivismu*.

Značná časť nedostatkov prednášok i seminárov vyplýva z malých skúseností, predovšetkým mladých učiteľov a z neznalosti metodiky prednášania. *Otázkam metodiky* sa na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského všeobecne a teda ani na katedrách histórie nevenuje patričná pozornosť. Preto mnohé prednášky trpia celým radom vážnych formálnych nedostatkov. Správne používanie tabule, máp, názorných pomôcok a pod. je skôr zriedkavosťou ako všeobecným pravidlom, málo sa dbá na formu prednesu, málo sa využívajú chrestomatie a pod. Často však prípadná dobrá snaha prednášateľa stroskotá iba na tom, že katedry histórie dosiaľ nemajú dostatočne vybudované zbierky máp a názorných pomôcok. I v tomto smere bude treba prácu katedier histórie podstatne zlepšiť. Bude treba predovšetkým hlbšie začrieť do bohatých skúseností sovietskych historikov-pedagógov, študovať ich a tvorivo uplatňovať vo svojej pedagogickej práci.

V posledných rokoch sa oproti minulosti, keď sa hlavná pozornosť sústreďovala na najstaršie a staršie dejiny, začala venovať zvýšená pozornosť *novším a najnovším dejinám* a predovšetkým dejinám robotníckeho hnutia, t. j. tým úsekom, ktoré stará buržoázna historiografia úmyselne obchádzala. To sa odzrkadlilo nielen v učebných plánoch, do ktorých

bolí zaradené prednášky z novších a najnovších dejín, špeciálne prednášky z dejín nášho i medzinárodného robotníckeho hnutia, no i v tematike diplomových prác. V uplynulých rokoch prevažná väčšina diplomových prác tematicky čerpala práve z tejto oblasti. No napriek tomuto podstatnému zlepšeniu na úseku národných dejín trpia katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského ešte celým radom vážnych nedostatkov, najmä v oblasti *všeobecných dejín*. Tu nie sú niektoré úseky vôbec obsadené, alebo sú obsadené nedostatočne. Dôsledkom takéhoto stavu je potom skutočnosť, že poslucháči histórie sa za päť rokov štúdia nedozvedia nič, alebo iba minimálne málo napr. o najnovších dejinách Európy a Ameriky, a to nielen kapitalistických krajín, ale i krajín ľudovej demokracie, medzi nimi našich najbližších susedov — ľudovodemokratického Maďarska, Poľska a Nemeckej demokratickej republiky, že sa neoboznámia ani len v najhrubších črtách s históriou Číny, Kórey, Vietnamu, Indie a iných krajín Blízkeho, Stredného a Ďalekého východu, so staršími i novými dejinami bratských slovanských národov (okrem ruského) a pod. Zaiste nemožno zaradiť do prednáškového plánu hneď celé samostatné prednáškové kurzy z týchto úsekov. Je však naliehavou požiadavkou doby, aby sa im začala venovať patričná pozornosť, zatiaľ aspoň v rámci prednášok zo všeobecných dejín a výberových prednášok. Na budovanie týchto disciplín sa bude však musieť obzvlášť pamätať pri získavaní a výchove nových učiteľských síl pre naše katedry, pri udeľovaní aspirantúr (interných i externých), pri určovaní špecializácie pre poslucháčov, ktorí z fakulty každoročne odchádzajú na štúdium do SSSR a ľudovodemokratických štátov a pod.

Na úseku národných dejín veľmi páľčivou ostáva *otázka prednášania českých dejín*. I keď české dejiny u nás tvoria organickú súčasť našich učebných plánov (v tomto smere sa J. Macek mylí, keď píše tak, ako by sa v Bratislave české dejiny vôbec neprednášali), s úrovňou týchto prednášok, ktoré poväčšine prednášajú pracovníci z oblasti slovenských dejín, nemôžeme byť spokojní. Z tohto hľadiska je viac ako potrebné obsadiť úsek českých dejín, a to predovšetkým XVIII. a XIX. stor., kvalifikovaným odborníkom z Čiech. Okrem toho situácia by sa dala podstatne zlepšiť častejšími dlhodobými i krátkodobými vzájomnými výmenami, keďže potreba odborníkov na slovenské dejiny je veľmi citelná aj na sesterských fakultách v Čechách a na Morave. Rovnako by sa malo pamätať aj na oveľa širšiu a organizovanejšiu výmenu prednášateľov na jednotlivé špeciálne prednášky.

Veľmi dôležitou a zodpovednou úlohou katedier histórie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského je *výchova vedeckých kádrov v oblasti histórie*, potreba ktorých zo dňa na deň rastie.

V tomto smere veľký význam majú *diplomové práce*. Diplomová práca je prvá väčšia samostatná tvorivá práca poslucháča, v ktorej má ukázať, čo sa naučil, najmä pokiaľ ide o základy metódy, za celé štúdium. Sta-

roslivé vedenie poslucháča zo strany jeho školiteľa a katedry, systematické konzultácie a priebežná kontrola nielen zabezpečujú úroveň diplomovej práce, no majú ďalekosiahly význam aj pre celé formovanie budúceho vedeckého pracovníka.

Základom úspešnej diplomovej práce je popri schopnostiach a usilovnosti poslucháča aj vhodný výber témy. Tu veľa závisí od katedry, aké približné témy pre bežný rok navrhne a ako ich skonkretizuje s ohľadom na možnosti poslucháča, ktorý si tú-ktorú tému vyberie. V tomto ohľade sa v minulých rokoch nevenovala zo strany katedier patričná pozornosť. Témy boli zameriavané zväčša iba na niektoré obdobia a problémy našich dejín; málo tém bolo venovaných všeobecným dejinám (pozri Príloha I: Zoznam diplomových prác, obhájených na katedrách histórie filozofickej fakulty v rokoch 1951/52 — 1954/55 na strane 116—117). Tak napr. za tri roky z celkového počtu 52 prác iba dve sú venované obdobiu ľudovej demokracie, málo prác je venovaných hospodárskym a sociálnym dejinám. V témach diplomových prác sa neodzrkadlili otázky formovania slovenského národa, bratstva českého a slovenského národa, vzniku, rozvoja a zväzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom a celý rad iných neobyčajne dôležitých problémov našich národných dejín. Tých niekoľko málo prác, ktoré boli napísané na témy zo všeobecných dejín, nepre rástlo spravidla už v dôsledku nesprávneho výberu a vymedzenia témy (napr. Príčiny a vznik Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie, Vznik feudalizmu v západnej Európe, Objavenie zámorských ciest a ich hospodársky význam a i.), rámeč veľmi povrchnej kompilácie. Naopak, skúsenosti ukázali, že čím boli témy konkrétnejšie, tým viac bolo predpokladov pre ich úspešné zvládnutie. Tak na katedrách histórie v uplynulých rokoch vznikol celý rad hodnotných diplomových prác, z ktorých niektoré boli aj uverejnené v našich odborných časopisoch. V Historickom časopise SAV boli uverejnené prepracované a skrátené práce E. Paulínyiho, *Vzťahy v Čertiznom a Habure r. 1935* (HČ I, 2), I. Červenáka, *Prvá ruská buržoáznodemokratická revolúcia a jej vplyv na slovenské robotnícke hnutie* (HČ I, 3), a práca Fr. Bielika *Príspevok k otázke vystahovalectva zo Slovenska v rokoch 1919—1924* (HČ I, 3). V časopise *Sovietská história* bola uverejnená časť z diplomovej práce M. Píschu *Robotnícke hnutie Bratislavy v období ohlasu ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie v rokoch 1905—1907* (SH IV, 1). Pritom však treba kriticky poznamenať, že tieto práce boli uverejnené z iniciatívy samotných redakcií a autorov a nie zásluhou katedry, ktorá by však mala sama, podobne ako je to v Sovietskom sväze, navrhovať najlepšie diplomové práce na uverejnenie hneď pri obhajobe a pomáhať autorom pripraviť ich do tlače. Z tohoročných diplomových prác pozoruhodnú úroveň dosiahli práce *Ivan Hálek a Slovensko* (autorka J. Tkadlečková), *Robotníci bratislavských závodov v boji proti fašizmu* (A. Mokrý), *Národnorevolučná vojna španielskeho ľudu v rokoch 1936—1939 a jej ohlas v Československu* (H. Vajsová) a i.

Po skúsenostiach z minulých rokov katedry histórie pristúpili k vypra-

covaníu približných tém diplomových prác z histórie na najbližšie dva-tri roky. Do tejto práce katedry zapojili aj dôležité mimofakultné pracoviská, ako Historický ústav SAV, Ústav dejín KSS, Ústrednú stranícku školu pri ÚV KSS, Ústav ruského jazyka, literatúry a dejín SSSR a i. Vďaka tejto spolupráci a širokému prediskutovaniu návrhov v katedrách nové témy oveľa lepšie odzrkadľujú súčasný stav historického bádania u nás a jeho naliehavé potreby.

Pri vypracovaní diplomových prác poslucháči narážajú okrem iného na dve vážne ťažkosti: na nedostatočnú znalosť cudzích jazykov (ruština, maďarčina, nemčina, latina) a nedostatok predbežných skúseností a návykov k samostatnej tvorivej práci. Treba priamo povedať, že *jazyková príprava* sa na našich historických katedrách a fakultách všeobecne ešte stále nedoceňuje, hoci je každému jasné, že bez znalosti latinčiny, maďarčiny, nemčiny a jazyka ruského nemôže sa ani len pomýšľať na samostatnú vedeckú prácu v oblasti slovenských dejín a dejín vôbec. Vážnym krokom k zlepšeniu situácie na tomto úseku bude rozšírenie štúdia cudzích jazykov z pôvodných štyroch semestrov na osem, t. j. na celé štyri roky štúdia a celkové zvýšenie úrovne ich výuky. Čo sa napokon týka predbežnej prípravy pre vypracovanie diplomových prác, tu zaiste hodne pomôžu tzv. ročníkové práce, t. j. menšie samostatné písomné práce na určené témy, ktoré sa zavádzajú pre poslucháčov druhého a tretieho ročníka už v tomto študijnom roku.

Aby sa však z poslucháča stal vedecký pracovník, je potrebné, aby okrem schopností a vedomostí mal *úprimný vzťah, lásku k vedeckej práci*. Len zriedkakedy si tento vzťah prinášajú poslucháči zo strednej školy. Lásku k vedeckej práci treba obyčajne poslucháčovi vštepiť na vysokej škole. Myslíme, že ani túto dôležitú úlohu katedry histórie filozofickej fakulty neplnia ešte dosť uspokojivo. A keď existuje celý rad možností a spôsobov, ako v poslucháčovi vzbudiť záujem o vedeckú prácu, ako mu vštepiť lásku k nej. Okrem prednášok, seminárov, konzultácií, besied a osobného styku prednášateľov s poslucháčmi existujú isté špeciálne príležitosti a formy práce priam určené na tento cieľ. Jednou z takýchto foriem je *povinná prax* v archívoch a vedeckých ústavoch po treťom ročníku, ktorá sa u nás praktizuje už niekoľko rokov. Sme toho názoru, že táto forma výchovy k vedeckej práci sa vinou katedier využíva veľmi nedostatočne. Katedra síce zadelí poslucháčov na jednotlivé pracoviská, no viac sa o nich nestará. Často dokonca ani nevyhodnotí ich prácu počas praxe. A tak sa často stáva, že poslucháči namiesto toho, aby sa počas praxe zoznámili s celou šírkou a hĺbkou problematiky toho-ktorého pracoviska a druhu vedeckej práce, dostanú nejaké náhodne vybrané úlohy, určia sa im pomocné práce (ktoré obyčajne treba vykonať a od ktorých utekajú pracovníci ustanovizne) namiesto toho, aby mali stále odborné vedenie, ponechajú sa sami na seba atď. Niet sa potom čo diviť, že takáto prax neupúta poslucháčov, dá im veľmi málo a namiesto toho, aby u nich vzbudila lásku a túžbu po vedeckej práci, vedie často k úplne opačným

výsledkom. V Sovietskom sväze sa praxi študentov venuje mimoriadne veľká pozornosť. Poslucháči sa na ňu najprv dokonale teoreticky pripravujú. Prax vedie obyčajne najskúsenejší učiteľ katedry, ktorý je väčšinu času na pracovisku spolu s poslucháčmi, rozdelí každému konkrétne úlohy, pomáha, radí a kontroluje prácu. O praxi si každý poslucháč vedie špeciálny denník, ktorý potom odovzdá na katedru. Učiteľ, ktorý vedie prax, vyhodnotí na konci prácu každého poslucháča a ohodnotí ju známku. Znamka z praxe je taká istá známka ako známka z ktorejkoľvek skúšky. Takáto prax prirodzene i plní svoju úlohu vo výchove poslucháčov k samostatnej tvorivej vedeckej práci. I v tejto otázke by mali naše katedry hlbšie začrieť do bohatých skúseností sovietskych vysokých škôl.

V minulom roku sa aj u nás podľa vzoru sovietskych vysokých škôl zaviedli *študentské vedecké krúžky*. V Sovietskom sväze sa tieto „vedecké študentské spoločnosti“ už dávno stali ohniskom výchovy vedeckých pracovníkov z radov študentov, arénou pre prvé smelé pokusy „dobyť vedu“. V študentských vedeckých spoločnostiach na sovietskych vysokých školách rozličných smerov sa zrodilo nemálo prác a vynálezov, ktoré znamenali cenný prínos, obohatenie tej-ktorej disciplíny vedy a techniky. Aj pražskí historici, učitelia i študenti Filozoficko-historickej fakulty Karlovej univerzity majú so študentskými vedeckými krúžkami dobré skúsenosti, dosiahli už pekné výsledky. Niekoľko takýchto krúžkov už úspešne pracuje aj na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, no bohužiaľ, ani jeden nie pri katedrách histórie. Katedry histórie úplne zanedbali aj túto neobyčajne cennú a osvedčenú formu prehĺbenej výchovy k samostatnej vedeckej tvorivej práci.

Vážnym nedostatkom katedier histórie (podobne ako aj iných katedier) Filozofickej fakulty Univerzity Komenského je podľa nášho názoru aj stále ešte *nedostatočná starostlivosť o poslucháčov*, o ich výchovu na ideologicky i odborne vysokokvalifikovaných odborníkov. A práve toto musí byť jednou z najdôležitejších a prvoradých úloh katedier! V Sovietskom sväze, napr. na Historickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova sa poslucháči od tretieho (a v niektorých prípadoch už od prvého) ročníka zafektujú na jednotlivé katedry podľa toho, akú špecializáciu si zvolili. Odvtedy katedra preberá plnú zodpovednosť za svojich poslucháčov. Všetci učitelia katedry venujú mimoriadnu starostlivosť svojim zverencom — budúcim pracovníkom v ich odbore, celý kolektív katedry sa snaží, aby poslucháči ich katedry získali čo najhlbšie vedomosti, a to nielen zo špecializácie, no i z ostatných predmetov spoločného základu. Tam, na katedre sa vytvárajú a upevňujú tie krásne ľudské vzťahy, vzťahy vzájomnej úcty a súdružskej spolupráce, ktoré sú typické pre sovietskych vysokoškolských učiteľov a poslucháčov. U nás je, pravda, situácia o niečo iná, najmä čo sa týka počtu poslucháčov, učiteľov i jednotlivých katedier. No myslíme, že i u nás by bolo možné rozdeliť poslucháčov na jednotlivé katedry aspoň od štvrtého ročníka, keď sa začínajú odbory špecializácie a poslucháči pristupujú k výberu témy a zbie-

raniu materiálu pre diplomovú prácu. Ak by sa potom prenieslo na katedru ťažisko zodpovednosti za prácu poslucháčov dvoch najvyšších ročníkov, iste by to viedlo k podstatnému zlepšeniu súčasného stavu, keď sú poslucháči ešte stále ponechávaní viac-menej iba sami na seba.

Katedry sú zodpovedné nielen za výchovu študentov, ale aj za *výchovu vedeckého a pedagogického dorastu — aspirantov a asistentov*, starostlivosť o všestranný rast ktorých je veľmi dôležitá úloha katedrií. Ani v tomto smere naše katedry histórie neplnia podľa nášho názoru dostatočne svoju úlohu. Katedra všeobecných dejín mala v minulosti jedného aspiranta. Tento sa však v dôsledku malej starostlivosti katedry vymkol spod jej vedenia, stál úplne mimo práce katedry, ktorá ho nemohla ani dostatočne kontrolovať, ani mu pomáhať. Tieto svoje chyby si musia katedry uvedomiť veľmi jasne najmä teraz, keď internú aspirantúru nastúpili ďalší ich dvaja mladí pracovníci a iní dvaja externú aspirantúru. Podobne zvýšenú pozornosť musia katedry venovať starostlivosti o asistentov, o ich systematický ideologický i odborný rast. Jednou z foriem takejto starostlivosti a účinnej pomoci mladým vedeckým a pedagogickým pracovníkom v rámci katedrií je oveľa širšie a smelšie zapájanie týchto do vedecko-výskumnej práce katedrií, organizovanie kolektívnych foriem tejto práce za účasti aj mladších pracovníkov, poverovanie asistentov vypracúvaním a prednášaním referátov, prednášok, zapájanie ich do práce seminárov, vedených skúseným profesorom, ako oponentov pri posudzovaní referátov účastníkov seminára, poverovanie vedením diskusie a robením záverov, poverovanie úlohou druhého oponenta pri obhajobách diplomových prác a pod.

Ako vidieť i z tohto stručného rozboru, pred katedrami histórie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského stoja vážne úlohy, a to tak na poli odstraňovania existujúcich nedostatkov a celkového zlepšovania úrovne vlastnej práce, ako aj na poli plnenia smerníc X. sjazdu KSČ, ktoré aj našim historikom ukladajú celý rad nových úloh. Splniť ich je vecou cti každého pracovníka našich historických katedrií.

Aby katedry histórie mohli úspešne zvládnuť svoje zodpovedné úlohy, treba, aby neustále zvyšovali nielen teoretickú a vedeckú úroveň svojej vedecko-výskumnej a pedagogickej práce, ale aby dvíhali aj *organizačnú úroveň* svojej práce. Tu treba predovšetkým zo samotných zasadnutí katedrií odstrániť udomácnivšieho sa tam ducha uspokojenia, neorganizovanosti a improvizácie a urobiť z nich miesto vážnych vedeckých debát a diskusií, širokej kritickej a sebakritickej výmeny názorov, nástroj na zvyšovanie ideologickej i odbornej úrovne práce celej katedry i každého jednotlivého člena. Na to je potrebné dávať do programu zasadnutí katedrií oveľa viac zaujímavých referátov na rozličné aktuálne témy, nevyhýbajúc sa ani zložitým teoretickým a sporným problémom. Zvýšenú pozornosť treba venovať príprave referátov, ktoré by mali byť aspoň týždeň vopred dané k dispozícii všetkým účastníkom zasadnutia, aby sa mohli s nimi podrobne oboznámiť a pripraviť do diskusie.

Zaiste by sa iba pozdvihla úroveň vedeckých zasadnutí katedrií, keby sa na ne pozývali aj mimofakultní pracovníci z príslušného úseku histórie, predovšetkým pracovníci Historického ústavu SAV, Ústavu dejín KSS, prednášatelia Ústrednej straníckej školy, ako aj učitelia Vysokej pedagogickej školy a i. Na druhej strane toto by bezpochyby len ešte viac upevnilo súdružskú tvorivú spoluprácu, ktorú si zaiste úprimne prajú všetci slovenskí historici, či už pracujú na školách, vo vedeckých ústavoch alebo inde.

PRÍLOHA I

Zoznam tém diplomových prác, obhájených na katedrách histórie Filozofickej fakulty univerzity Komenského v rokoch 1951/52 — 1954/55.

1951/52

1. Balážia J., *Vznik feudalizmu v západnej Európe.*
2. Borodovčák V., *Agrárna otázka v ČSR od roku 1918—1929 so zvláštnym zreteľom na Slovensko.*
3. Dohnalová E., *Príčiny a vznik Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie.*
4. Drobná A., *Poddaní v Uhorsku pred povstaním a po povstaní Juraja Dóžu.*
5. Gunda K., *Hospodárske a sociálne následky vpádu Turkov do Podunajska.*
6. Haraksimová E., *Prievidzská vzbura roku 1771.*
7. Hučko J., *Hlasisti.*
8. Knapík L., *Poddanstvo a tereziánske reformy.*
9. Korytářová V., *Ohlas husitského revolučného hnutia v Európe so zvláštnym zameraním na Slovensko.*
10. Lamošová L., *Sedliacka otázka v husitstve.*
11. Lasab F., *Hospodársko-sociálne pomery na domanižskom panstve rodiny Esterházy.*
12. Motoška V., *Revolučná tradícia prvomájových demonštrácií v priereze dejín robotníckeho hnutia Bratislavy od roku 1890 do 1929.*
13. Písch M., *Robotnícke hnutie Bratislavy v roku 1900—1907.*
14. Pivovarčí M., *Dejiny robotníckeho hnutia od vzniku republiky do založenia KSČ z hľadiska bratislavských prameňov.*
15. Polóny H., *Vznik stredovekých miest.*
16. Sládková E., *Charakteristika sedliackych povstaní v stredoveku.*
17. Valentová M., *Industrializácia Slovenska, základ vyriešenia slovenskej národnostnej otázky.*
18. Varínsky V., *Revolučné hnutie baníctva v rokoch 1848—1852 na Slovensku.*
19. Vlachovič J., *Triedny charakter banského práva za feudalizmu na Slovensku*
20. Zachar K., *Vznik a význam Samovej ríše.*
21. Zbínová A., *Objavenie zámorských ciest a ich hospodársky význam.*
22. Zelníková-Mikičová L., *Klement Gottwald a Slovensko.*
23. Zemanová L., *Boj feudálov s mestskými obcami.*

1952/53

1. Bielik F., *Vystahovalectvo zo Slovenska v rokoch 1919—1924.*
2. Červenák I., *Prvá ruská revolúcia a Slovensko.*
3. Farkaš Š., *Gabriel Bethlen a české stavovské povstanie.*

4. Hraško Z., *KSČ v boji za obranu republiky v rokoch 1933—1938.*
5. Kočíš G., *Prvá hospodárska kríza v Československu (so zvláštnym zreteľom na Slovensko).*
6. Ludha J., *Politika Ľudákov v rokoch obrany republiky (1934—1938).*
7. Medvedský J., *Vznik a vývoj rímskeho kolonátu do konca IV. stor.*
8. Mutkovič J., *Dejiny ČSR v období Mníchova.*
9. Nemček V., *Táboriti v husitskom revolučnom hnutí.*
10. Paulínyi E., *Vzbura roľníkov v Čertiznom a Habure v marci 1935.*
11. Paulínyi Á., *Počiatky stavieb železníc v Uhorsku so vzťahom na Slovensko.*
12. Strhan M., *Robotnícke hnutie v Handlovej v rokoch 1918—1938.*
13. Špiesz A., *Vznik a vývoj manufaktúr na Slovensku v XVIII. stor.*
14. Takáčová V., *Povstanie roku 1514 so zvláštnym zreteľom na Slovensko.*
15. Wiedermanová O., *Feudálne prvky v ríši Veľkomoravskej.*
16. Žiláková E., *Panská koalícia 1926—1929 v Československu.*

1953/54

1. Haas L., *Február 1948 na Slovensku.*
2. Hrozáni H., *Slovenská mládež v boji na obranu republiky proti fašizmu.*
3. Igaz D., *Vznik miest na Slovensku.*
4. Kasala E., *Valašská kolonizácia na Slovensku.*
5. Mokrý A., *Robotníci bratislavských závodov v boji proti fašizmu.*
6. Orel F., *Slovenské národné hnutie v šesťdesiatych rokoch XIX. stor.*
7. Paulendová A., *Zvýšené vykorisťovanie poddaných v Uhorsku po roku 1514.*
8. Pichňa J., *Mzdové boje slovenského robotníctva v rokoch 1921—1924.*
9. Rezák K., *Košúty 1931.*
10. Šulič J., *VII. sjazd KSČ.*
11. Tkadlečková J., *Ivan Hálek a Slovensko.*
12. Vadkerty K., *Rakúsko-uhorské vyrovnanie a Slovensko.*
13. Vajsová H., *Národnorevolučná vojna španielskeho ľudu v rokoch 1936—1939 a jej ohlas v Československu.*

JÁN KOVÁČ

O NOVEJ REORGANIZÁCIÍ NÁŠHO ARCHÍVNICTVA

V súčasnej dobe dochádza k zásadným zmenám v organizácii a činnosti československého archívnictva. Vláda republiky vydala 7. mája 1954 nariadenie, ktoré má pre archívnictvo a jeho ďalší rozvoj priam historický význam. Toto nariadenie je svedectvom toho, že náš štát má veľký záujem na zachovaní dokumentov, ktoré nám umožňujú spracovávať dejiny našej vlasti, osvetľovať život nášho ľudu, jeho položenie a triedne zápasy v období feudalizmu a kapitalizmu až po konečné zvrhnutie kapitalistického spoločenského poriadku a budovanie poriadku socialistického. No archívy majú zároveň veľký význam nielen pre historickú vedu, ale súčasne pri riešení celého radu konkrétnych úloh, spojených s hospodárskou výstavbou, plánovaním, administratívou a pod.

Archívnickvo pri svojej starostlivosti o zachované dokumenty a o zachovanie nových dokumentov, ktoré sú vytvorené činnosťou niektorého úradu alebo inštitúcie, nemôže sa zaoberať bez pevnej jednotnej organizácie. Roztrieštenosť v organizácii a činnosti archívov a ich správ znamená nejednotnosť v zachycovaní jednotlivých dokumentov a v dôsledku toho aj nemožnosť vytvorenia si správneho uceleného obrazu o tej-ktorej historickej otázke.

Typická roztrieštenosť organizácie archívnickva jestvovala v našom štáte v období kapitalizmu, keď štátna správa neprejavovala systematický záujem o zachytenie dôležitých dokumentov. V buržoáznom štáte mnohé archívy boli v rukách cirkví, súkromníkov a pod. Predmníchovská republika sa uspokojila s celkovou organizáciou archívnickva, prevzatou ešte z Rakúska-Uhorska, kde archívy boli organizované samostatne pri jednotlivých ústredných úradoch (ministerstvách), pri samosprávnych celkoch (zemské archívy, mestské, župné) a kde štát sa vôbec nestaral o archívy súkromné (šľachtické a pod.) a cirkevné. Nebolo tu ani jednotnej právnej úpravy o organizácii a činnosti archívov, ani jednotného pevného vedenia (kompetenčná neujasnenosť). Archívnickemu materiálu sa nevenovala starostlivosť.

Takéto pomery na poli archívnickva zdedila naša ľudovodemokratická republika. Čoskoro sa ukázala potreba prikročiť k zásadnej reorganizácii a k vybudovaniu pevnej jednotnej siete archívov so súčasným zabezpečením kvalitných pracovníkov, ktorí by mali odborné predpoklady pre prácu v archívoch. Súčasne bolo treba bojovať so zastaralými názormi o archívnickve medzi ostatnými pracovníkmi, ktorí sa dostávali do styku s archívmi. Aj pri budovaní nového archívnickva príkladom nám bolo archívnickvo Sovietskeho sväzu, ktoré pri jednotnej organizácii získalo za viac ako tridsať rokov veľké skúsenosti a samo pomáhalo pracujúcim v SSSR budovať nové spoločenské zriadenie.

Pri organizácii nášho archívnickva vychádzame z potrieb budovateľských úloh. Tak už roku 1948, pri uskutočňovaní pozemkovej reformy, ukázala sa potreba zriadiť pôdohospodársky archív pri Povereníctve poľnohospodárstva a po roku 1950 sa zriadili krajské archívy, pretože od tohto roku bolo vybudované krajské zriadenie (vytvorenie krajov ako miestnych správnych jednotiek). V súčasnej dobe sú vytvorené všetky podmienky na to, aby archívnickvo mohlo byť zjednotené a aby tak mohlo plniť svoje základné úlohy, vytýčené aj vo vládnom nariadení č. 29/1954 Zb.: „Archívnickvo musí úplne slúžiť politickým, vedeckým, kultúrno-osvetovým a hospodárskym potrebám československého ľudu pri jeho budovateľskom úsilí“ (§ 1).

Tak archívnickvo svojím materiálom vypomohlo pri mnohých dôležitých politických akciách, ako napr. pri voľbách do národných výborov, pri celonárodnej diskusii o vládnych návrhoch zákonov o národných výboroch a pri voľbách do Národného zhromaždenia a Slovenskej národnej rady.

Pre vedeckú prácu sa využíva archívniectvo samozrejme predovšetkým historickou vedou, ale práve tak z archívneho materiálu čerpajú svoje poznatky aj iné vedy — technické, vojenské, ekonomické, poľnohospodárske a pod. Pre kultúrno-osvetovú prácu čerpajú z našich archívov svoje vhodné materiály predovšetkým naši literárni pracovníci, rozhlas a film.

Vládne nariadenie zjednocuje organizačné vedenie archívniectva v celej republike, prihladájúc pritom na špecifické úlohy archívniectva na Slovensku a na zásady vyslovené v Ústave z 9. mája o slovenských národných orgánoch. Jednotná organizácia a riadenie archívniectva náleží Ministerstvu vnútra a všetok archívny materiál tvorí jednotný štátny archívny fond. V novej organizácii archívniectva sa rozlišujú:

1. orgány štátnej správy v odbore archívniectva a
2. vlastné archívy ako zariadenia štátnej správy, ktoré sú vedecko-výskumnými ústavmi.

Vlastným orgánom štátnej správy v oblasti archívniectva je teda Ministerstvo vnútra a o závažných otázkach archívniectva nakoniec podľa zásad našej štátnej správy rozhoduje minister vnútra, ktorý je za svoju činnosť zodpovedný podľa ústavných predpisov. Na Slovensku sa starostlivosť o archívniectvo vykonáva prostredníctvom Povereníctva vnútra. Osobitné postavenie tu má archívny materiál uložený v archívoch ozbrojených síl, ktorý vecne patrí do jednotného štátneho archívneho fondu, avšak organizačne prislúcha (čo vyplýva z povahy materiálu) výhradne orgánom vojenskej správy. Pod správu Ministerstva vnútra prechádzajú na základe ustanovení vl. nar. 29/54 Zb. všetky ostatné archívy, z ktorých veľký význam majú poľnohospodársko-lesnícke archívy. Tam, kde sú zriadené archívy pre špecifickú potrebu príslušných orgánov (napr. pri socialistických právnických osobách, najmä pri národných a iných podnikoch, ktoré spravujú národný majetok), slúžia aj naďalej tieto archívy predovšetkým potrebám týchto orgánov, avšak aj tu zásadné vedenie má v rukách Ministerstvo vnútra, ktoré dáva správe týchto archívov potrebné smernice. Zásadné smernice a spôsob riadenia archívniectva je vymedzený vo vládnom nariadení (§ 7.). Ak však minister vnútra vydáva podrobnejšie predpisy na vykonanie tohto nariadenia, robí tak po dohode s ministrom školstva a prezidentom ČSAV, aby vyhovel najmä požiadavkám, ktoré má voči archívniectvu čs. veda, ktorá archívy v širokej miere využíva pre svoje účely.

Aby bolo zabezpečené plnenie základných úloh, vyplývajúcich z vl. nar. 29/54 Zb., pôsobí pri Ministerstve vnútra ako špeciálny orgán pre správu archívniectva Archívna správa Ministerstva vnútra. Úlohy Archívnej správy MV na Slovensku plní Slovenská archívna správa, zriadená pri Povereníctve vnútra. Archívna správa Ministerstva vnútra a Slovenská archívna správa Ministerstva vnútra vykonávajú správu archívniectva tak, že vydávajú pokyny pre vedenie archívniectva, pre zabezpečenie ochrany archívneho materiálu, vedú evidenciu archívneho materiálu, riadia vedeckú a kultúrno-osvetovú činnosť štátnych archívov a bezprostredne vedú

ústredné archívy, starajú sa o sprístupňovanie a zverejňovanie archívneho materiálu a dozerajú na vykonávanie škartácie atď.

Aby minister vnútra a Archívna správa MV mohli správne rozhodnúť o všetkých vedeckých a archívno-odborných otázkach pri riadení archívnictva, vytvára sa pri Ministerstve vnútra Vedecká archívna rada. Členov aj predsedu vymenúva minister vnútra po dohode s ministrom školstva a prezidentom ČSAV. Vedecká archívna rada môže mať najviac 18 členov, nemá rozhodovaciu právomoc, je pomocným orgánom ministra a členstvo v nej je čestné. Obdobne sa vytvára ako pomocný orgán povereníka vnútra Slovenská vedecká archívna rada, ktorá má najviac 6 členov a týchto s obdobnými úlohami menuje povereník vnútra po dohode s povereníkom školstva a predsedom Slovenskej akadémie vied.

Vlastné archívy sú roztrúsené po celom území štátu. Pri ich vzniku nebolo jednotiace spojivo, čo vyplýva z povahy archívneho materiálu. Základy tu boli položené už vo feudalizme, keď jednotliví feudáli a cirkvi si zakladali svoje archívy podľa vlastných potrieb. Administratívne celky (župy, zeme, mestá) organizačne vyhovovali podmienkam feudálneho a kapitalistického hospodárenia. Avšak ani administratívne členenie ani obsah zozbieraného materiálu nevyhovuje dnešným pomerom, keď najmä na Slovensku prichádza k rýchlemu hospodárskemu a spoločenskému rozvoju.

Je preto úlohou nášho archívnictva predovšetkým dať do poriadku doteraz zachované archívne materiály a vytvoriť podmienky pre systematické zbieranie ďalších dokumentov, na základe ktorých sa bude môcť pracovať v budúcnosti a o ktoré sa bude môcť všestranne opierať veda a prax našej výstavby.

Terajšia sieť archívov je spätá s krajským zriadením, na základe ktorého sa budujú štátne archívy, nadväzujúc na doterajšiu organizáciu (po roku 1949). Štátnymi archívmi sa stávajú aj zbierky Moravského zemského archívu v Brne a Sliezskeho archívu v Opave. Vedľa štátnych archívov (starajúcich sa o materiál v rámci kraja) pôsobí Štátny ústredný archív v Prahe a Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Do týchto archívnych celkov sa začleňujú postupne poľnohospodársko-lesnícke archívy (do konca roku 1955), no môžu byť do nich začlenené aj ostatné archívy (o začlevení rozhoduje minister vnútra po dohode s príslušným ministrom), ktoré príp. pre svoj úzko vymedzený rozsah zbieraného materiálu a pre vlastné potreby ostávajú pod správou iných kompetentných orgánov, ako je Ministerstvo vnútra, aj keď sa riadia smernicami ministra vnútra.

Vládne nariadenie v § 10 pamätá aj na hmotné zabezpečenie archívov, ktoré sa začlenia do štátnych archívov. V prípade začleňovania prechádzajú na Ministerstvo vnútra príslušné plánované pracovné sily, finančné a materiálne prostriedky, nehnuteľnosti a ostatné zariadenia archívov, bez čoho by prevzatý archív nemohol úspešne vyvíjať svoju ďalšiu činnosť. V doterajšej svojej činnosti archívy boli často obmedzované pred-

všetkým hmotne. Tak napr. za účelom získania obývacej plochy boli archívy sťahované na malé priestory, čo škodilo ich činnosti a hlavne samotnému archívnemu materiálu. Vládne nariadenie zabezpečuje archívom aj samotné budovy alebo ich časti, nech sú vlastníctvom kohokoľvek (nedochádza však samozrejme ku zmene vlastníckeho práva na budovu). Tým, že Ministerstvo vnútra (príp. jeho orgány) prevezmú od doterajších orgánov plánovaný počet síl a materiálno-technických a finančných prostriedkov, nevzniknú tu v plánovaní nové položky, pretože pre rozšírenie archívnictva si v nasledujúcich rokoch zaplánuje Ministerstvo vnútra samo vlastné položky do štátneho rozpočtu a do štátneho plánu rozvoja. Preto aj bolo možné vydať vládne nariadenie č. 29/1954 Zb. na základe ústavného zákona o úpravách v organizácii verejnej správy č. 47/1950 Zb., ktorý zákon dáva vláde možnosť reorganizovať štátnu správu operatívne podľa vyvíjajúcich sa potrieb.

Jednotlivé archívy organizuje a prácu v nich riadi Ministerstvo vnútra tak, že predovšetkým dáva pokyny pre vedenie archívnych prác a inštruuje archívnych pracovníkov, stará sa o ich politický a odborný rast. Dohliada na zbieranie materiálu a na jeho prípadné vyradovanie. V tomto smere treba spomenúť, že vládne nariadenie podáva vymedzenie archívneho materiálu (archiválií), keď hovorí, že jednotný archívny fond tvoria súbory písomností a dokumentov archívnej povahy, ktoré vznikli pri administratívnej činnosti, pokiaľ boli vytriedené podľa predpisov o škartácií. Predpisy o škartácií sú obsiahnuté všeobecne vo vládnom uznesení, ktoré publikovalo Ministerstvo vnútra vyhláškou v Úradnom vestníku, č. 94/1953. Podľa týchto zásad možno vyradiť všetky písomnosti, ktoré vznikli pred 1. májom 1945, na Slovensku pred 29. augustom 1944 (okrem materiálií, ktoré sú potrebné pre ďalšiu bežnú administratívnu a prevádzkovú činnosť a ktoré treba uschovať pre archívy). Archívy preberajú písomnosti a dokumenty, ktoré sú dôležité z hľadiska štátneho, politického, historického ako aj podklady a spisy, ktorých trvalé uschovanie je naďalej žiaduce z dôvodov hospodárskych, plánovacích, technických, výskumných a všeobecne dokumentačných.

Podľa vládneho uznesenia archívy preberajú všetky písomnosti a dokumenty, ktoré vznikli do roku 1850, na Slovensku do roku 1900.

Svojou povahou archívny materiál je dôležitý pre vedecké spracovanie. Preto aj archívy sa označujú za vedecko-výskumné ústavy. Nie sú to však vedecko-výskumné ústavy, aké má na mysli zákon č. 261/1949 Zb., činné hlavne v pôsobnosti Ministerstva školstva.

Na základe novej organizácie archívnictva si môže archívnictvo zaplánuvať jednotné úlohy, ktoré pomôžu v mnohých smeroch odstrániť veľké nedostatky, na ktoré si oprávnené sťažovali naši archivári. Po dôkladnom preštudovaní organizácie a činnosti sovietskeho archívnictva budú si môcť vytýčiť veľké úlohy, predovšetkým v smere získavania archívneho materiálu z dejín KSČ a KSS, z dejín budovania socializmu na našich mestách a dedinách.